

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Akademien för utbildning, kultur
och kommunikation

EXAMENSARBETE
HSV 407 15 hp
Ht 09

Litterär kanon i svenskämnet

- hur begreppet kanon förvaltas i den samtida skolan

A literary Canon in the Swedish subject

- How the Canon concept is managed in the contemporary school

Camilla Näslund

Handledare: Ingemar Haag
Examinator: Birgitta Norberg Brorsson

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

Akademien för utbildning, kultur
och kommunikation

EXAMENSARBETE
HSV 407 15 hp
Ht 09

SAMMANDRAG

Författare: Camilla Näslund

Titel: Litterär kanon i svenskämnet

- hur begreppet kanon förvaltas i den samtida skolan

Engelsk titel: A literary Canon in the Swedish subject

- How the Canon concept is portrayed in the contemporary school

2009

Antal sidor: 27

Syftet med detta arbete är att konkretisera det abstrakta begreppet litterär kanon och att få en inblick i hur skolan förhåller sig till begreppet. För att ta reda på detta gjordes en enkätundersökning där 15 lärare deltog. De som deltog var svensklärare, SvA-lärare och specialpedagoger. Därefter ställs begreppet kanon mot grundskolans kursplan i ämnet svenska, läromedel, kulturdebatt.

Det resultat som framkom visar först och främst att begreppet kanon är mångtydigt och är svårt att konkretisera. Därefter visar läroplanerna i sin tur att utländsk litteratur är lika viktig att ta till sig som det egna kulturarvet. Men detta stämmer inte riktigt överens med vad läromedlen som användes på skolan innehåller. Den utländska litteratur som fanns var inte tillräcklig och fick för lite plats. Sedan framkommer det i kanondebatten att det inte är många som håller med Cecilia Wikström om att det ska finnas en fastställd litterär kanon i skolorna. Många av de som yttrat sig i debatten menar att en fastställd kanon skulle föra skolan tillbaka i tiden och inte följa med den utveckling som litteratur bör ha. Därpå framgår i enkätundersökningen att lärarna har en vilja att arbeta med kanon ur ett bredare perspektiv men att det läromedel som finns på skolan inte ger dem den möjligheten.

Slutsatsen visar att det finns delade meningar om det ska finnas en fastställd kanon eller inte. Kursplanen i svenska säger en sak och skolans läromedel visar ett bristfälligt utbud av litteratur som inte ger eleverna vad de behöver i sin utveckling. Lärare måste ta sig den tid som behövs för att ge eleverna en bred utbildning där utländsk litteratur ska finnas med.

Nyckelord: kanon, litteratur, svenskämnet, kulturdebatt, läromedel, kulturarv

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Syfte	4
1.2 Uppsatsens disposition	5
1.3 Definition av begreppet kanon	5
2 Forskningsbakgrund	7
2.1 En fastställd kanon	7
2.2 En rörlig kanon	8
3 Metod och material	9
3.1 Datainsamlingsmetoder	9
3.2 Etiska ställningstaganden	10
3.3 Material	10
3.4 Enkätundersökningens deltagare	11
3.5 Artikel- och debattsökning	11
3.6 Tidigare forskning	12
3.7 Den lokala kursplanen	12
3.8 Läromedel för undervisning om skönlitteratur	12
4 Resultat	12
4.1 Enkätundersökning	13
4.2 Kanondebatt	14
4.3 Kursplan i ämnet svenska	15
4.4 Läromedel	16
5 Avslutning	16
5.1 Slutsats	17
5.2 Förslag till fortsatt forskning	20
Källförteckning	22
Internetkällor	22
Bilaga 1: Enkätundersökning	

1 Inledning

Litteratur är en viktig del i elevers utbildning. För att utveckla sin läsförståelse måste eleverna få ta del av olika typer av litteratur och inte bara västerländsk litteratur. Utländsk litteratur ger eleverna en inblick i olika kulturer där mötet berikar den enskilda läsaren. Om alla elever ska kunna utveckla sin läsförståelse måste det finnas litteratur som passar alla nivåer. Vissa elever är inte mogna att ta till sig Strindbergs böcker och de elevena måste få tillgång till anpassade böcker att läsa. Det blir väldigt svårt i detta fall att ha en fastställd kanon i skolorna. En rörlig kanon är att föredra i vissa fall medan en fastställd kanon kan anses vara bättre i andra fall.

Ett uttalande av Cecilia Wikström från folkpartiet, 22 juli 2006, gjorde att en debatt om en fastställd litterär kanon blossade upp. I denna debatt säger Wikström att det ska finnas en gemensam kanon för alla. Det ska fastställas vilka författare som ska ingå i kanon och det ska finnas en grupp människor som utser vilka författare som är betydelsefulla. Trots detta uttalande har hon själv valt ut vilka författare hon själv tycker ska ingå i en gemensam litterär kanon.

Debatten har skapat fler debatter som rör litteratur och en är inom skolan. Skolan berörs i allra högsta grad av denna debatt och det är intressant att veta vad skolan har för synpunkter på en gemensam litterär kanon. De lärare som arbetar med litteratur dagligen bör ha kunskap om vad en litterär kanon är, oavsett om de vill ha en fastställd eller en rörlig kanon som följer med utvecklingen av nyproducerad litteratur.

1.1 Syfte

Ambitionen med detta examensarbete är att analysera begreppet litterär kanon i läroplanerna. Det är också angeläget att analysera hur den samtida skolan förhåller sig till begreppet litterär kanon. Vidare är syftet att lyfta fram vad som sägs i den pågående debatten om en litterär kanon.

De frågor som kommer besvaras i detta arbete är: 1) Hur förhåller sig kanon till läroplaner, läromedel och hur förhåller sig lärarna till begreppet litterär kanon? 2) Vad sägs i den pågående debatten om kanon ska vara fastslagen till bunden litteratur eller om kanon ska följa utvecklingen och vara rörlig?

1.2 Uppsatsens disposition

I första kapitlet presenteras det syfte undersökningen har samt vilka frågeställningar som kommer att besvaras. Därefter framläggs vikten av ett etiskt ställningstagande. I forskningsbakgrunden i kapitel 2 presenteras vad som sägs om en litterär kanon i kanondebatten och vad som sägs i litteraturen. Kapitel 3 behandlar och ger en förklaring av vilken metod och vilket material som använts i detta examensarbete. Det 4:e kapitlet innefattar en resultatdel som visar vad som framkommit i undersökningen. Detta kapitel delas upp i underrubriker där begreppet kanon ställs mot kursplan, läromedel, debatt och enkätundersökning. I sista kapitlet diskuteras och avrundas uppsatsen med en avslutande del.

1.3 Definition av begreppet kanon

För att få en klarare bild av vad kanonbegreppet innebär har jag valt att använda Bergsten och Elleström (2004:31-47). När det gäller framställningen av kanonbegreppet är de tudelade. De beskriver begreppet ingående och beskriver vilken gång ett verk ska ha för att uppnå kanonisering. Begreppet kanon är svårt att konkretisera, eftersom litteraturen är i ständig förändring går det inte att fastställa en kanon. Själva begreppet kanon är en abstraktion anser de.

Bergsten och Elleström (2004) menar att det abstrakta begreppet litterär kanon har många olika tolkningar, där en av förklaringarna är att en kanon har sin historiska bakgrund i teologin. Därefter kommer en kanon som är outtalad i skolans värld och som används i anknytning till litteraturhistorier och antalogier. Sedan finns en kanon som är rörlig, där litteraturen ändras i takt med att en utländsk litteratur tillkommer. En kanon ska också sträva efter demokrati, fred, jämlikhet, återspegla vår tids allmänna sociala och kulturella värderingar. Ordet kanon tappar sin funktion om inte omfånget är begränsat, som begreppets natur förtäljer.

Bergsten och Elleström (2004:31) beskriver den väg ett verk måste gå för att hamna i en litterär kanon. Det första steget är att verket i fråga måste få ett gynnsamt mottagande av dagspressen och de ledande tidskrifterna. ”En samling texter som bildar den allmänt accepterade stommen i en viss skrifttradition.”, säger Bergsten och Elleström (2004:31). Därefter ska verket ha stöd från kritikerna och får inte vara en udda bok från en udda genre. Till sist ska verket innehålla två motstridiga egenskaper där verket ska vara representativt för

skolan och den ska stå för förnyelse. En kanonisering sker oftast anonymt, men det finns fall då enskilda individer utpekats som ansvariga, menar Bergsten och Elleström. Goethe hjälpte Shakespeare till att bli berömd på kontinenten och i Skandinavien. Bellman gjordes synlig i Kellgrens företal till Fredmans epistlar. Till stor del är det författarna av litteraturhistoriska handböcker som gör att verk hamnar i en litterär kanon.

Kanon ska återspegla vår tids allmänna sociala och kulturella värderingar, menar Bergsten och Elleström. Om kanonbegreppet ska fungera måste man se till begreppets natur, där omfånget måste vara begränsat.

Avslutningsvis förklarar Bergsten och Elleström (2004:37) vad kanon är till för: ”Poängen med kanon är att vara en sorts karta över den litterära terrängen med vars hjälp man kan hitta fram till de vackraste utsiktsplatserna, de mest nervkittlande ravinerna, de grönaste oaserna och de otäckaste djunglerna.”.

De definitioner som kommer figurera i detta examensarbete är att det antingen ska finnas en fastställd kanon eller att det ska finnas en rörlig kanon. En kanon är ett begrepp som visar vilka författare och verk som ska ingå i en gemensam kanon. Men det ska inte bara finnas en västerländsk litterär kanon eftersom eleverna måste få ta del av utländsk litteratur.

2 Forskningsbakgrund

De senaste 20-30 åren har det skrivits mycket om begreppet kanon. Detta gör att en begränsning och ett urval av litteratur har gjorts. Den litteratur som används i forskningsbakgrunden hör först och främst till ämnet svenska. Sedan tillkommer litteratur som är kopplat till kanons begreppsförklaring, där författarna ger sin bild av kanon. Detta har gjorts för att konkretisera kanonbegreppet ännu mer.

2.1 En fastställd kanon

Harold Bloom (2000:11-56), som är en amerikansk litteraturkritiker och litteraturvetare, upplever en viss nostalgi när han utformade en fastställd litterär kanon och han har inte använt sig av en teokratisk litteraturbestämmelse. Till en början hade begreppet kanon en teokratisk bakgrund. Bloom menar att en kanon inte ska ha en religiös mening utan den ska vara en litterär minneskonst. Eftersom kanon från början innehöll religiösa texter skulle

läroanstalterna hålla sig inom dessa ramar om färdigbestämd litteratur. Kanon ska även idag vara ett urval av böcker som läroanstalter ska ta till sig och undervisa utifrån.

Det rör sig om 26 författarskap som figurerar i Blooms (2000:11-56) önskade kanon. De oundgängliga författare han har med är: Shakespeare, Dante, Chaucer, Cervantes, Montaigne, Molière, Milton, Samuel Johnson, Goethe, Wordsworth, Austen, Whitman, Dickinson, Dickens, George Eliot, Tolstoj, Ibsen, Freud, Proust, Joyce, Woolf, Kafka, Borges, Neruda, Pessoa och Beckett. Dessa författare anses vara de största diktarna och Bloom bedömer att de ska vara representerade i en kanonisering. De är kanoniska därför att originalet inte går att omvandla, vilket ger dem karaktär.

När man läser något av dessa verk måste läsaren ha ett öppet sinne, menar Bloom (2000:21). Läsaren blir då mött av något som är trolskt och häpnadsväckande. Efter verket är läst kommer läsaren känna sig lite underlig till mods och tanken kommer enbart att tänka på det lästa. Bloom anser att det är svårt för nya författare att nå upp till vad de kanoniserade författarna åstadkommit. Bloom understryker att det är de starka författarnas verk som når kanonisk storhet och då krävs: ”Denna förmåga att söka sig inåt och nå djupt ner är det som krävs av den starke författaren om han ska förmå parera den överväldigande tyngden av allt det som åstadkommit under tidigare skeden...” (Bloom 2000:21). För att kunna vara en av de författare som kan räknas in i en kanon måste han eller hon söka djupt i sig själv och leva med sin ångest som förknippar författarna med sina verk. ”Den ångest som är förknippad med påverkan lamslår en svagare begåvning men eggjar snillet att uppnå det kanoniska.” (Bloom 2000:21). För att tillhöra de kanoniska författarna och hamna bland eliten inom litteratur måste författarna kunna skapa sina verk genom sin egen ångest. Med det menas att det är genom ångesten som den starke författaren visar sig vara brilliant och de svaga författarna klarar inte av att skriva från en kraftfull känsla som ångest.

Bloom (2000:29) anser att hans kollegor flyr från det som är estetiskt och menar: ”Uppsåtet är inte att ta miste på när mina kollegor flyr: det handlar om att mildra en malplacerad skuld-känsla.”. Kollegorna inser inte vad en kanonisering egentligen skulle innebära för litteraturen, utan de tar den lätta vägen ut och ignorerar det som borde finnas i alla litteraturvetares tankebanor. Bloom känner sig även vara föremål för angrepp, där angriparna består av kvinnliga feminister som vill ha in fler kvinnor i litterära kanon, litteraturvetare som vill bredda utbudet av kanoniska verk, otåliga idealister, marxister och sofister. Dessa

människor anser han vara sådana som vill utrota det som heter kanon och med dessa dör litterära kanon ut.

Det finns i praktiken en outtalad kanon i den svenska skolan och att detta avspeglas i de litteraturhistorier och antalogier skolorna använder sig av idag, säger Kilman i Granath och Bihl (2007:117-130). I dessa litteraturhistorier och antalogier figurerar i stort samma texter och författarskap, vilket gör att kanon blickar bakåt och inte framåt som den borde.

2.2 En rörlig kanon

I Granath och Bihl (2007:117-130) fortsätter Kilman med att kommentera det som Wikström uttalade sig om i debatten om en fastställt kanon. Enligt Kilman måste man ifrågasätta begreppet kanon och fråga sig vilket slags kanon som ska figurera, om det ens ska finnas en gemensam kanon, och hur en litterär kanon ska användas i dagens skolor. I detta avseende menar Wikström att litteraturen ska fungera som ett verktyg där eleverna får träna på språket, lära sig moral, sedvänjor och sociala koder. I detta sammanhang använder hon ordet tradition som underlag, vilket visar på ett ideal från en gammaldags bildningsskola. Detta ska inbjuda till en slags gemenskap för de invandrade svenskarna. Kilman menar dock att invandrande svenskar måste få värna om sitt ursprungliga kulturarv så att deras egen identitet inte glöms. Han menar också att ”Det gemensamma är inte bara det vi har gemensamt, och det vi kan enas om, utan även allt det som är olikt, som sticker ut och som säger emot.”, (Granath och Bihl 2007:127). Det är i litteraturen läsare får möta upplevelser från något främmande och möta motsatser som kan vara olik läsarens egen person. Kilman anser att den nya svenska gemenskapen som Wikström vill skapa med hjälp av en litterär kanon kommer göra olikheterna större.

Enligt Gorak (1991:1-89) är kanon ett begrepp att ifrågasätta. Det handlar om att systematiskt utesluta vissa från den gemensamma litteraturen. De som utesluts är de av lägre social status, de med annan etnisk bakgrund och de som vill ha mer genusneutrala verk med i kanon. Kanonbegreppet är alldeles för mansdominerat och andra kulturers verk är inte av kanonisk standard.

Förr var en litterär kanon till för dem som var skolade i den klassiska kanon och till för den sociala eliten, enligt Kolbas (2001:25-79). Det finns många orsaker till varför kanon fick

kritik. Till en början utvecklades sociala förhållanden och nytt material blev tillgänglig befolkningen. Efterfrågan gjorde så att distributionen och produktionen fick en ökad fabrikation. Han åsyftar även att det ökade inflytandet av kulturell identitet hjälpte förändringen. Den stegvisa produktionens expansion av nypublicationer intogs också av skolor och universitet, där ett nytt sätt att se på grammatik blev allt vanligare. Allt fler började läsa litteratur som inte påträffades i den traditionella kanon, som i sin tur började ifrågasättas.

Enligt Bergsten och Elleström (2004:31-47) betyder kanon bokstavligen norm eller rättesnöre. ”En norm som kommer till uttryck i en kanon återspeglar alltid en kollektiv åsikt med giltighet under en längre tid.”, anser Bergsten och Elleström (2004:31). Historiskt menar de att termen härstammar från en teologisk bakgrund. Förr var kanon fastställd och eftersom utbudet av litteratur var begränsad kunde de som läste behärska hela kanon. Idag har produktionen ökat vilket gör det svårt att behärska hela kanon.

3 Metod och material

3.1 Datainsamlingsmetoder

Jag använder mig av flera olika metoder för att undersöka och finna svar på mina forskningsfrågor. Dels används en kvantitativt inriktad metod, nämligen en enkätundersökning, dels mer kvalitativt inriktade metoder såsom analys av en pågående debatt om litterär kanon samt analys av läroplan och läromedel.

I enkäten ställer jag öppna frågor då ett ostrukturerat frågeformulär, enligt Stúkat (2005:43), är en tillgång eftersom deltagarna får svara på öppna frågor där de får tid att tänka igenom sitt svar. Valet av denna typ av enkätundersökning ger en subjektiv information där lärarna utifrån sig själva relaterar och förhåller sig till begreppet litterär kanon. Forskningen blir då mer personlig och jag får en större nyanserad bredd än om jag skulle använda kvantitativ forskning. I en enkätundersökning får deltagarna tid på sig att både tänka ut vad de ska skriva och hur de vill formulera sig. Detta gör att svaren blir riktigt genomtänkta. Andra datainsamlingsmetoder som använts i detta examensarbete är: en artikel- och debattsökning, tidigare forskning, den lokala läroplanen i ämnet svenska och skolans läromedel inom litteratur.

I artikel- och debattsökningen har jag följt en pågående debatt om en litterär kanon. Den innefattar om det ska finnas en fastställd eller en rörlig kanon. Det finns de som vill ha en fastställd kanon och de som vill ha en rörlig kanon. Därefter har jag med hjälp av tidigare forskning försökt att konkretisera begreppet kanon och även tagit reda på vad litteraturen säger om både en fastställd och en rörlig kanon. Sedan har jag analyserat vad den lokala läroplanen i ämnet svenska har att säga om kanon. Till sist analyseras skolans läromedel för litteraturundervisning för att se om den följer någon speciell kanon eller om det finns en bredare användning av författare och litteratur.

3.2 Etiska ställningstaganden

Alla som deltog i enkätundersökningen blev informerade om examensarbetets syfte innan de medverkade. Det framkom även tydligt att alla medverkande själva fick bestämma om de ville medverka eller inte. Av etiska skäl har jag valt att anonymisera alla enkätundersökningar så att lärarnas identitet inte avslöjas. Likaså gäller anonymitet för skolans lokala kursplaner, där skolans och kommunens namn inte anges. Anledningen till anonymisering är att ingen ska kunna lista ut var skolan är belägen och lärarna som gjort undersökningen ska kunna känna trygghet angående deras anonymitet. Deltagarna blev även informerade om att det insamlade materialet endast skulle användas i detta examensarbete och inte spridas eller användas i ett kommersiellt syfte. Dessa ställningstaganden uppfyller HSFR:s (1999) informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

3.3 Material

Det material som samlats in till detta examensarbete är genom enkätundersökning, artikel- och debattsök, tidigare forskning, kursplan i ämnet svenska och läromedel. Därefter har materialet analyserats för att kunna se vad som sägs om litterär kanon och om det sägs något om hur kanon används i svenskundervisningen. I analysen av enkätundersökningen gick jag igenom alla svar för att sedan se likheter och olikheter. Därefter fick jag svar på hur många som hade ett liknande sätt att se på kanon och även de som hade annan åsikt än vad de övriga informanterna hade.

När jag analyserade artikel- och debattsökningen läste jag vad som sagts i debatten för att sedan redogöra för vem som sagt vad angående frågan om kanon ska vara fastställd eller rörlig. Jag ställde de som var för en fastställd kanon mot de som var för en rörlig kanon. Detta

gjordes för att få en klarare bild av vilka som hade vilken åsikt och varför de hade det. I analysen av tidigare forskning tog jag reda på vad litteraturen hade att säga om en litterär kanon. Den tidigare forskningen var också till för att klargöra vad en litterär kanon är. Även inom den tidigare forskningen fanns det motsättningar där de inte var ense om det skulle finnas en kanon som var fastställd eller rörlig. Därefter analyserades kursplanen i ämnet svenska utifrån begreppet kanon för att se om begreppet nämns i kursplanen. Eftersom kursplanen är tolkningsbar fanns det ingen synlig koppling till kanon, men det gick att tolka dokumentet så att kanon kunde passa in i det som beskrevs. Slutligen analyserades läromedlet i litteratur som användes av lärarna i deras undervisning i svenska. Här tog jag reda på om läromedlen innehade samma författarskap, verk och om de hade någon litteratur som var utomeuropeisk. Analysen gick ut på att ta reda ut om listan över författare hade förändrats med tiden eller om de författare som alltid figurerat i dessa antalogier fortfarande var de som var gällande.

Mycket av det material som samlas in är kopplat till en subjektiv tolkning av det som sagts tidigare i forskning, vad som står i läroplanen, varför läromedlen är styrda och det som framkommit i enkätundersökningen.

3.4 Enkätundersökningens deltagare

Den skola som jag valt att göra denna enkätundersökning på är en skola som är intressant att göra undersökningar på. Lärarna använder många olika arbetssätt och har olika sätt att se på undervisning. Detta gjorde att jag ville ta reda på hur denna skola såg på kanon och se hur lärarna förhöll sig till detta i sin undervisning. Innan enkätundersökningen delades ut frågade jag de svensklärare som finns på skolan, på en svenskkonferens, om det var några som ville delta. 15 lärare deltog i enkätundersökningen och de är lärare på en högstadieskola. Dessa 15 lärare är mellan 30 och 60 år och har varierad arbetslivserfarenhet inom skola. Tre lärare är nyexaminerade medan två har arbetat i över 30 år. Resten av de som deltog i enkätundersökningen hade arbetat mellan 2-4 år. De fick svara på åtta frågor om hur de definierar kanon och vad de anser tillhöra kanon. De fick även svara på vad de fick sin kanoninspiration ifrån och hur de överför detta till sina elever. Efter att enkätundersökningen delats ut fick de två veckor på sig att besvara denna. De skulle besvara enkäten för sig själva och inte diskutera de olika frågorna med någon annan lärare. När de var klara lämnade de in enkäten till en ansvarig som sedan lämnade över enkäterna till mig. Enkätundersökningen finns som bilaga.

3.5 Artikel- och debattsökning

En artikel- och debattsökning har gjorts där en debatt om en litterär kanon har följts och analyserats. Debatten har sin grund i Cecilia Wikströms uttalande om vad hon anser ska finnas med i kanon och att en fastställd kanon ska vara gällande. Efter att hon gjort sitt uttalande är det många som tycker motsatsen av vad hennes åsikter är och några menar att hennes uttalande är rasistiskt. Även många lärare motsätter sig hennes uttalande, men det finns även ett fåtal lärare som håller med henne.

3.6 Tidigare forskning

Målet i tidigare forskning är att konkretisera det abstrakta begreppet litterär kanon med hjälp av litteratur som berör och diskuterar begreppet kanon. Det finns väldigt mycket litteratur inom detta ämne och därför valdes de mest relevanta verken ut. Den tidigare forskning som används är Bloom (2000), Bergsten och Elleström (2004), Gorak (1991), Granath och Bihl (2007) och Kolbas (2001). Vad jag vill få ut av denna litteratur är hur en litterär kanon framställs och visa att det finns både dem som är för en fastställd kanon och de som är mot en fastställd kanon.

3.7 Den lokala kursplanen

Den lokala kursplanen i svenska som undersökts är till en viss del omarbetad så att den passar skolan och liknar till stor del den kursplan som finns i ämnet svenska. Själva ordet kanon existerar inte, men det som finns är ett stycke som kan tolkas vara ett kanonbegrepp.

3.8 Läromedel för undervisning om skönlitteratur

De läromedel som skolan arbetar med gällande litteratur är Sven Olof Stalfelt (1999) och Inga Söderblom och Sven-Gustaf Edqvist (2006). Dessa litteraturhistorieböcker har till stor del liknande innehåll gällande valet av författare med några undantag. Läromedlen har en tidslinje som börjar med forntiden och avslutar med efterkrigstiden. Båda verken tar upp författare och deras verk, samt fakta om litteraturhistorieerorna.

4 Resultat

I detta kapitel redovisas det resultat som framkommit i datainsamlingen. Detta resultat är en subjektiv tolkning av vad som framkommit i det material som insamlats. I resultatet visas vilka delar i kursplanen som kanon kan tolkas in i, hur läromedlen förhåller sig till kanon, vad

som sägs i debatten om en fastställd eller en rörlig kanon och en sammanfattning av vad lärarna har svarat i enkätundersökningen.

4.1 Enkätundersökning

I enkätundersökningen framkom att många lärare som svarade på enkäten svarade på likartat sätt gällande om och kring begreppet litterär kanon, vilket framkommer längre fram. Det fanns ett par lärares svar som skilde sig från de andra. De lärarna som skilde sig hade ingen egen vilja att förändra eller bredda den litterära plattformen. Två av lärarna sa: ”Varför ändra på ett koncept som redan finns.” Med detta menade de att det redan finns färdiga mallar för att ”Ta sig igenom litteraturhistorien.”

När lärarna skulle beskriva vad begreppet litteraturkanon var för dem svarade 11 av 15 att det var västerländsk litteratur som i förväg är bestämd. Någon sa att det var en ”Normgivande litteratur och bör läsas utifrån ett traditionellt, historiskt och kulturellt perspektiv.” En lärare menade att kanon är viktig för en gemensam referensram där det finns med författare som eleverna bör känna till. Denna lärare fortsatte sedan med att berätta att begreppet litterär kanon har tappat styrka nu på senare år, eftersom det tillkommit litteratur som också bör användas.

Lärarna skulle också svara på var de får sin inspiration från när de både ska förklara begreppet kanon och hur de skapar litteraturkanon till sina elever. 13 hänvisade till läromedlen på skolan och vad de själva lärt sig på högskolan. 4 lärare försöker utveckla begreppet i samtal med andra kollegor. 2 hämtade inspiration från kultursidor i dagstidningar, strävandemålen i svenska och nya filmatiseringar av äldre verk

”Att genom litteraturen få eleverna att se sin omvärld och samtidigt på ett nytt sätt.”, var något en lärare svarade på gällande varför litteraturen som eleverna får ta del av blir vald. Andra svarade att de följde traditionen på skolan och valde efter vad som stod i antologierna och litteraturhistorieböckerna. Något mer som framkom var: ”Jag är färgad av kurserna från när jag gick på högskolan.” och ”litteratur kan läsas som teman, där verkets genre hänger ihop med temat som vi läser just då.”

Läromedel, samtal med kollegorna, böcker som lärarna läst själva, film, elevernas egna intressen, faktaböcker, elevernas egna önskemål och ”Det som uppfattas av mig som bra litteratur för eleverna”, var det som styrde lärarna i deras val av litteratur som de sedan skulle delge sina elever. Många svarade också att de använde sig av litteratur som de själva hade koppling till. Antingen en koppling till deras egen utbildning eller böcker som de läst på eget bevåg.

När lärarna ska presentera litteratur till eleverna brukar det oftast ske genom en kronologisk litteraturhistoriagenomgång från antiken till idag. Eleverna får skriva författarporträtt, någon klass får skriva manus som ska utgå från författarnas verk, tid och person. Därefter ska eleverna spela upp ett teaterstycke för resten av klassen och ”Det är kul att se hur vissa elever blommar upp när de får göra en gestaltning och kliva in i en roll. Många inser att de klivit in i en annan värld som inte nödvändigtvis behöver kopplas till deras egen person.”

Något som många av lärarna tog upp var att det var alldeles för lite tid till att få med författare från andra delar av världen. Modern skönlitteratur var inte heller något som eleverna hade tid till. Möjligtvis fick eleverna välja egna böcker som de fick läsa på deras lästimmar. En lärare ville poängtera att: ”Högskolan gör att jag tolkar att det inte är relevant för våra elever att ens få veta att det existerar någon annan litteratur än den västerländska litteraturkanon.”

4.2 Kanondebatt

I kanondebatten vill Cecilia Wikström från folkpartiet ha en gemensam kanon i skolan och vill betona hur viktigt det är med en traditionell bildning. Utan en litterär kanon kan man inte lära sig god svenska och detta leder till sämre förutsättningar för de som vill ha en yrkeskarriär, menar hon. Kanon är inte bara viktig för yrkeskarriären utan även för invandrarbarn som kommer hit och ska lära sig svenska. Hon anser även att kanon är ett verktyg för integrationen. Även de föräldrar som inte har någon högskoleutbildning ska gynnas av en gemensam kanon och svenskar ska känna till sin kultur så att de inte blir främlingar i sitt eget land. Wikström vill göra svenskarna till ett folk med gemensamma mål där ungdomar ska lära sig uttrycka sig adekvat i tal och skrift. Detta gör de genom en gemensam kanon.

Wikström anser att de som ska välja ut verken till denna gemensamma kanon i skolan är lärare, Skolverket och Svenska akademien. Trots detta uttalande om att det är de som ska skapa en litterär kanon har hon själv fastställt vilka författare som ska ingå i denna kanon. Dessa författare är: Bellmans epistlar, Lagerlöfs Nils Holgersson, Mobergs emigrantepos, Tomas Tranströmers dikter eller delar ur Kerstin Ekmans skönlitterära produktion.

Vänsterpartisten Peter Pedersen är skeptisk till Wikströms uttalande. Han tycker det är rasistiskt att Wikström inte valde någon författare av utländsk härkomst och han vill att det ska läsas mer utländsk litteratur. Det är inte på kanon energi ska läggas utan det ska satsas mer pengar på resurser till barns läsning i stället.

Danmarks kulturminister Brian Mikkelsen är inne på Wikströms idé om en gemensam kanon. Han vill poängtera hur viktigt det är med ett kulturarv som är en måttstock för kvaliteten på kulturen. Detta blev starkt ifrågasatt i Danmark och kommittéerna beskylldes vara elitistiska smakdomare, mansdominerande och statskultur.

Det ska inte finnas bara en litteraturkanon menar Lars Wegendal som är vice ordförande i kulturutskottet och ordförande i Nordiska rådets kultur- och utbildningsutskott. Kulturutbudet är stort och brett vilket innebär att det kan finnas många kanon bredvid varandra. Kalle Larsson som är riksdags- och partistyrelseledamot säger: ”Kultur växer fram, det kommenderas inte fram.”

Litteraturvetarprofessorn Ebba Witt-Brattström håller med Wikström i att det ska finnas en litteraturkanon. Den äldre svenska litteraturen visar på när språket var som bäst, vilket hon inte vill att ungdomar ska uteslutas från. Det blir inte samma sak att översätta en bok, menar hon. Språket går då förlorat och verket har inte samma betydelse för det svenska språket. Det svenska språkets kärna ligger i den svenska skönlitteraturen.

4.3 Kursplan i ämnet svenska

I Skolverkets kursplan för grundskolan i ämnet svenska står det att eleverna ska lära sig av skönlitteratur. Litteraturen bär en del av kulturarvet och ska förmedla kunskap och värderingar genom det litterära arvet. Det står även att litteraturen ”... har en stor betydelse för den personliga identiteten.” För att kunna stärka elevers uppfattning om människor som kommer från en annan kulturell bakgrund ska litteraturen ge kunskaper om olika kulturarv.

Det står uttryckligen: ”... får möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen...”. Litteraturen ska även hjälpa den enskilde individen att till stor del finna svar på de stora livsfrågorna. Ordet kanon förekommer inte någonstans i kursplanen, men kan tolkas in i delen som diskuterar kulturarv och det litterära arvet.

4.4 Läromedel

De läromedel som används av lärarna på högstadieskolan, som undersökningen är gjord på, är Söderblom och Edqvist (2006) och Stalfelt (1999). Dessa böcker används av alla svensklärare som deltagit i enkätundersökningen, men i olika utsträckning. Av 15 lärare använder 7 böckerna väldigt mycket. De övriga 8 använder dessa böcker som uppslagsverk och inspiration till författargenomgång. I Söderblom och Edqvists verk finns en tydlig kronologisk linje som börjar med forntiden och fortsätter med medeltiden, renässansen, barock och klassicism, 1700- talet, 1800-talet, 1900-talet och avslutas med utomeuropeisk litteratur. Denna publikation har 599 sidor och av dem ges 23 sidor till utomeuropeisk litteratur. Eftersom det finns ett avsnitt med utomeuropeisk litteratur är boken inte helt isolerad till enbart västerländsk litteratur. Innehållsligt tar boken upp de författare som finns med i de flesta litteraturhistorieböckerna.

Stalfelts verk har i stort en liknande kronologisk tidslinje gällande författarnas alster. Av 421 sidor tillägnas ingen plats till utomeuropeisk litteratur. Författarurvalet är, som nämnts tidigare, liknande de flesta litteraturhistorieböckerna. Denna litteraturhistoria har ett magrare utbud av författare och deras verk i jämförelse med den andra litteraturhistorian.

5 Avslutning

Syftet med detta arbete var att försöka konkretisera begreppet litterär kanon. Denna konkretisering visar sig vara svår eftersom det finns många olika tolkningar. Dessa tolkningar visar att debatten om en gemensam kanon kommer fortsätta. Det finns inte bara en sida som är för en gemensam kanon och en som är mot. Det finns även ett mellanting som visar att det är möjligt att ha kanon, men inte bara en. Det kan finnas många olika kanon där olika länder och genrer kan bli representerade. En kanon behöver inte heller vara fast till en lista av författare och verk. Det kan finnas en kanon som byter författare då och då. Detta skulle göra att fler författare får chansen att synas i en litterär kanon som många läser.

Den samtida skolan förhåller sig till begreppet litterär kanon liknande det äldre sättet att se på kanon, som en fast lista av förutbestämda författare. Det verkar som om det inte finns alltför stor inblick om vad kanon egentligen är och hur man som lärare kan utveckla denna idé till något frammåtskridande. Det krävs mer diskussion och en bearbetning av läromedel för att en utveckling ska ske. Många lärare menar att det inte finns tillräckligt med tid till att förbättra den litterära mångfalden som elever borde få.

5.1 Slutsats

Begreppet litterär kanon är mångtydigt eftersom det går att tolka begreppet på olika sätt från olika synvinklar. Den outtalade litteraturkanon som redan finns förnyas ständigt av forskare, författare, lärare och kritiker. Det finns inte en sanning av vad begreppet står för och känns nu möjligen ännu mer abstrakt. Alla dessa olika förklaringar som Bergsten och Elleström(2004) nämner om kanon gör debatten större och mer frågor dyker upp än svar. Om kanonbegreppet skulle vara fixerat vid en sanning och speglas utifrån perspektivet att det ska finnas en kanon för alla, skulle det inte finnas någon utveckling. Skolans undervisning inom litteratur skulle hålla sig kvar i den gamla realskolans normer om hur litteratur ska finnas i en stöpt form.

Kursplanen förmedlar att elever ska lära sig av litteraturen och ta till sig av vad andra kulturer har att erbjuda inom litteraturen. Det står inget om att den traditionella kanon ska vara ett exempel på skolans hantering av litteratur. Den tar förvisso upp att litteraturen ska förmedla kunskap och värderingar genom det litterära arvet. Detta kan tolkas på flera olika sätt beroende på vem som gör tolkningen. Några olika tolkningar kan vara att det litterära arvet härstammar från den äldre outtalade kanon där de svenska klassikerna står som grund för det litterära arvet. Det litterära arvet kan också vara ett arv som inte nödvändigtvis behöver härstamma från den äldre litteraturen. Ett arv har inte alltid med tid att göra och det är svårt att hitta vad som anses vara en rimlig period av tid för att litteraturen ska få kallas för arv. Detta är en subjektiv tolkning från min sida och det finns säkerligen fler tolkningar som kan göras av det litterära arvet. Det kursplanen betonar är viktigt är att eleverna ska sträva efter att utveckla sin personliga identitet, stärka elevernas uppfattningar om andra kulturer och att eleverna även ska vända sig till litteratur utanför Sverige och Norden.

Det läromedel som högstadieskolan använder har en kanon som är väldigt västerländsk. Söderblom och Edqvist (2006) visar att de tänker lite utanför ramen av vad som anses tillhöra den litterära kanon. Det var dock inte speciellt många sidor som gavs åt den utomeuropeiska

litteraturen, men det var mer än vad Stalfelt (1999) hade. När det gäller genusfördelningen är det i båda fallen övervägande manliga författare. De kvinnliga författare som påträffas i båda böckerna är i stort samma författare som figurerar i de flesta andra litteraturhistorieböckerna. Båda böckerna visar med detta att det inte har skett någon större förändring när det gäller att inte fastna i en gammal litteraturkanon. Om kursplanen ska stämma överrens med vad eleverna får ta del av gällande författare och deras verk, måste det skrivas en litteraturhistoriebok eller en antologi som vågar gå ifrån normen. Detta läromedel måste visa en mångfacetterad bild av vad världens böcker har att erbjuda, samt en variation av genusfördelningen. Hur urvalet av litteratur och författare ska gå till tänker jag inte gå in på, eftersom det också är en abstrakt företeelse som måste förekommas av en lång och utdragen debatt. Detta läromedel måste dessutom finnas i många olika upplagor eftersom det inte ska finnas bara en fastställd litteraturkanon. En kanon ska vara i ständig förändring, eftersom litteraturen förändras med tiden.

Wikströms uttalande om att elever inte kan lära sig god svenska utan en litterär kanon gör att hon inte anses vara tillräckligt välbetänkt för att göra ett sådant uttalande. Detsamma gäller när hon säger att en gemensam kanon ska gynna språkutvecklingen för invandrare. Det finns många sätt att lära sig ett språk där elever kan uttrycka sig adekvat utan att behöva läsa litteratur som tillhör litteraturkanon. Hennes egen nostalgiska känsla för litteratur som hon själv läst i skolan, är inte alltid den rätta vägen till ett bättre användande av det svenska språket.

”Kultur växer fram, det kommenderas inte fram.”, säger Wegendal i en debatt via internet. Jag menar att detta gör att litteratur framställs som något fritt där den enskilda individen känner vad som gynnar läslusten och förståelsen av verket. Självklart måste en lärare vara med och både stötta och guida elever i deras val av litteratur. Det ska inte behöva vara så att elever på högstadiet ska ta sig igenom ”Röda rummet” om det vore så att den skulle finnas med i en litterär kanon. Litteratur ska väljas utifrån individens förutsättningar och litteraturen ska försvåras gradvis för att det ska ske en utveckling hos individen. Det finns inget som säger att den litteraturen måste finnas i en bestämd kanon.

Elever ska inte nödvändigtvis uteslutas från den äldre svenska litteraturen, men den ska inte heller vara påtvingad. Då blir läsningen en motgång och kan genom livet förknippas med något som inte känns lustfyllt. Jag menar att läsning ska förknippas med något som känns

avkopplande, spännande och något som man vill göra. Däremot anser Witt-Brattström att språket går förlorat om elever inte får läsa äldre litteratur, eftersom det svenska språkets kärna ligger i den svenska skönlitteraturen. För mig känns detta inte riktigt rätt med tanke på att språket har utvecklats väldigt mycket och elever idag kan inte ta till sig det äldre språket på samma sätt som de gjorde förr. Jag anser även att elevers språk inte nödvändigtvis måste mötas av den äldre litteraturen genom läsning. Med detta menar jag inte att det ska uteslutas helt utan den kan bearbetas på olika sätt så att det gynnar den enskilde individen.

Det som gör att elever inte får en rättvis bildning är att det finns lärare som ignorerar litteraturens möjligheter att förändra sättet att se på litteraturen som något skapande. Dessa lärare som bara tar ett färdigt koncept och inte lägger energi i undervisningen gör att deras elever inte får en utbildning som är likvärdig och tillräckligt bildande för att ta sig till nästa etapp. Andra lärare som visar entusiasm inför mötet och arbetet med litteratur ger eleverna ett bredare sätt att ta sig igenom den litteratur som bör upplevas. De ser litteraturen utifrån ett mer vitt perspektiv. Däremot finns det dem som följer en färdig mall och inte vidgar gränsen utanför västerländsk litteratur.

En lärare ska kunna delge sina elever både äldre litteratur, nyutkommen litteratur och även litteratur från resten av världen. Denna bredd på litteratur kan ge en gemenskap som gör att elever får nya upplevelser. Det ska inte vara en gemenskap som håller sig till en viss litteratur och inte vill bredda seendet på vad som kan vara utvecklande för elever och hjälpa dem utveckla ett sunt förhållande till läslust. Inspiration till att låna en bok eller bara ta en bok från bokhyllan hemma visar att eleven har en förståelse för njutningen eller spänningen med att läsa böcker. Den begränsning vissa lärare gör när de utgår enbart från antologier och litteraturhistorieböcker gör att de tar bort vidden av det litteraturarv som finns i hela världen. En litterär kanon låser alla möjligheter till att få en bredd inom litteratur, där kanoniserade verk som, i vissa fall, har ett språk som är för svårt för den samtid vi lever i. Vissa elever har inte uppnått en högre språklig nivå som behövs för att kunna förstå och kunna ta sig igenom en bok som har ett föråldrat språk. Däremot kan eleverna få analysera vissa delar för att ta reda på vad verket handlar om och att se vilka olikheter språket har nu och då.

Kommentarerna om hur lärare är formade efter vad som lärs ut på högskolorna ses även det som styrd läsning. Eftersom att jag själv studerat på högskolan kan jag tycka att utbildningen skulle behöva bredda sin repertoar av litteratur. Den är till viss del styrd av vad som

litteraturkanon innefattar. Det borde också klargöras från högskolans sida att de blivande lärarna bör bryta sig ur kanons grepp för att vidga begreppet ännu mer så att vi inte står fast vid en föråldrad litterär kanon där litteraturen känns förlegad.

Lärarna runtom i Sverige måste ha kontinuerliga samtal med sina kollegor, vidga sin egen kunskapsfär inom litteratur och koppla litteraturen till exempelvis teater och film. En pågående diskussion om och kring litteratur gör lärarna medvetna om att det är ett stort ansvar att ge sina elever ett litterärt utbud som ska gynna deras utveckling både kunskapsmässigt och socialt. Eleverna måste även de ta på sig en del av ansvaret gällande läsandet av litteratur och se till att deras utveckling sker progressivt. Läsning kan ske i många olika steg, vilket jag inte ska gå in närmare på, men en lärares uppgift är att försöka få eleverna till att vilja läsa. Hur sedan litteraturen ska behandlas kan ske på många olika sätt. Som nämnt i enkätundersökningen är teater ett bra tillvägagångssätt att gestalta det lästa och göra det synligt. Det är utvecklande om eleverna är med och ger förslag på hur de kan fortsätta arbeta med litteraturen. Detta förslag gör att eleverna känner sig mer delaktiga och då kan det komma fram sätt som visar att litteratur kan behandlas på andra sätt än att bara läsa den.

Bergsten och Elleström (2004:37) anser att: ”Poängen med kanon är att vara en sorts karta över den litterära terrängen med vars hjälp man kan hitta fram till de vackraste utsiktsplatserna, de mest nervkittlande ravinerna, de grönaste oaserna och de otäckaste djunglerna.”. En som läser litteratur hittar till dessa platser utan att ha en kanon till hands. De som inte är så bevandrade inom litteraturen kan även de hitta dessa platser med hjälp av internet, uppslagsverk, bibliotekarier och människor som tycker om att läsa. En kanon begränsar utbudet av litteratur, vilket gör att ordet kanon får en annan innebörd. En litterär kanon kan vara utvecklande. Att utvecklas är något som våra elever ska anamma och inte stå still och trampa i dåtid. Att se framåt skapar nya vägar till att ta sig an litteratur i alla skepnader, även om det rör sig om äldre litteratur.

5.2 Förslag till fortsatt forskning

Denna undersökning har gjorts på en skola, med lärare som har arbetet där en längre tid. Detta kan göra att de ”färgas” av varandra. Intressant skulle vara att veta hur lärare på andra skolor förhåller sig till begreppet kanon och om de i sin tur har större inblick i vad som menas med begreppet. Man skulle även mer grundligt kunna undersöka vilka faktorer som gör att lärare

använder ett otillräckligt läromedel i sin undervisning. Har det med ålder att göra eller när lärarna själva utbildade sig? En annan intressant fortsättning på denna forskning är att undersöka läromedel på fler skolor mer ingående, för att se om det finns någon skillnad mellan läromedlen och skolorna. Ett sista förslag till fortsatt forskning är att undersöka hur lärare i praktiken använder sig av begreppet kanon för att berika sina elever med en bred kunskap om litteratur. Varför eller varför det inte fungerar med en litterär kanon?

Källförteckning

Bergsten, Staffan och Elleström, Lars, 2004: *Littearturhistoriens grundbegrepp*. Lund: Studentlitteratur. S. 31–47.

Bloom, Harold, 2000: *Den västerländska kanon*. Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion AB. S. 11–56.

Gorak, Jan, 1991: *The Making of the Modern Canon: Genesis and Crisis of a Literary Idea*. London: The Athlone Press. S. 1–89.

Granath, Solveig och Bihl, Björn, 2007: *Portar till språk och litteratur*. Karlstad: Karlstad University Press. S. 117–130.

Kolbas, Dean E., 2001: *Critical Theory and the Literary Canon*. Colorado: Westview Press. S. 25–79.

Stalfelt, Sven Olof, 1999: *Litterära vägar*. Stockholm: Natur och kultur.

Stukát, Staffan, 2005: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur. S. 32–69.

Söderblom, Inga och Edqvist, Sven-Gustaf, 2006: *Litteraturhistoria*. Stockholm: Natur och kultur.

Internetkällor

<http://aronjakob.se/2006/08/06/litteraturkanon/comment-page-1/> (2/11-09)

<http://svensklararen.blogspot.com/2007/10/litteraturkanon-20.html> (2/11-09)

<http://sydsvenskan.se/opinion/aktuellafragor/article173686/Skapa-svensk-litteraturkanon.html>
(2/11-09)

<http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/vad-ar-du-hungrig-pa-lilla-van-1.749882> (2/11-09)

<http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/varlden-bortom-folkpartiet-1.695178> (2/11-09)

<http://www.riksdagsvanstern.org/kl/2006/08/000493.html> (2/11-09)

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3890/titleId/SV1010%20-%20Svenska> (2/11-09)

<http://www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf> (11/1-10)

http://www.svd.se/kulturnoje/nyheter/artikel_338774.svd (2/11-09)

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_339602.svd (2/11-09)

Enkätundersökning

Denna enkätstudie är till stor hjälp i mitt skrivande av examensarbetet i svenska. Är tacksam om du tar dig tiden att fundera över frågorna och svara efter bästa förmåga. Mer detaljerade svar ger mig möjligheten att göra en noggrannare studie om litteraturkanon i skolan i ämnet svenska. Vill nu tacka på förhand att du deltar i min studie.

1. Vad betyder begreppet litteraturkanon för dig?

2. Utifrån vad/vem hämtar du din inspiration till att förklara begreppet kanon?

3. Förklara hur ditt val av litteratur till eleverna kan ha en koppling till kanon. Varför är just den litteraturen vald?

4. Varför gör du det urval av litteratur som du gör?

5. Vad/vem är det som styr ditt urval av litteratur?

6. Var får du din inspiration till att skapa litteraturkanon till dina elever?

7. Hur går du tillväga när du presenterat denna litteraturkanon till dina elever?

8. Övrigt att tillägga om litteraturkanon som jag kan tänkas ha förbisett.

Tack för din medverkan!